

3. Об'єктивна модальність, що реалізується матеріальними засобами латинської мови, зафіксованими в нормативній граматиці, передбачає використання ідентифікованих мовних одиниць, що виражають модальне значення.

4. Модальні засоби латинської мови відзначаються різноаспектністю та різноплановістю.

1. Біблія, перекл. І. Огієнка, Лондон, 1962. (*Novum Testamentum graecae et latinae, Collatio Evangelii a Frid Blass editi*). 2. Блох М.Я. *Теоретические основы грамматики*, М., 1976. 3. Бондаренко В.И. *Аналитические и синтетические способы выражения модальности // Иностранные языки в школ.* 1978. №4. Дворецкий И.Х. *Латинско-русский словарь*. М., 1976. 5. Кодухов В.И. *Общее языкознание*. М., 1974. 6. *Лингвистический энциклопедический словарь*. М., 1990. 7. Немец Г.П. *Актуальные проблемы модальности в современном русском языке*. Ростов-на-Дону, 1991. 8. Немец Г.П. *Грамматические средства выражения модальности в русском языке*. Харьков, 1991. 9. *Святе Письмо. Ukrainian Bible*, 1991. 10. Соболевский С. И. *Грамматика латинского языка*. М., 1950. 11. Струк Т.М. *Конструкції з двома модальними дієсловами в німецькій мові // Іноземна філологія*. 1970. №22. 12. Таривердиева М.А. *От латинской грамматики к латинским текстам. Латинское предложение: форма и смысл*. М., 1997. 13. Таривердиева М.А. *О формах выражения эпистемической модальности в латинском языке // Иностранная филология*. 1983. №70. 14. Тронский И.М. *Общеиндоевропейское языковое состояние*. Л., 1967. 15. Чернюх Б.В. *Модальна семантика форм індикатива в латинській мові // Іноземна філологія*. 1995. 108. 16. Admoni W. *Der deutsche Sprachbau*. М.-Л., 1966. 17. Schendels E. *Deutsche Grammatik*. М., 1988.

БІБЛЕЇЗМИ З ТОЧКИ ЗОРУ КОГНІТИВНОЇ СЕМАНТИКИ

© Андрейчук Н.І., Карамішева І.Д., 2000

ДУ “Львівська політехніка”

Розвиток прикладної і структурної лінгвістики за останні три десятиліття дав поштовх до перегляду багатьох лінгвістичних проблем. Було зроблено спробу переосмислити фундаментальні мовознавчі поняття та запропоновано нові методи дослідження. Зокрема, у зарубіжній лінгвістиці з'явилися праці, в яких розглядається ідіоматика з точки зору когнітивної лінгвістики [2,3,4,5,6]. Розгляд ідіоматики зосереджено на таких питаннях, як концептуальна складність ідіом (conceptual complexity), концептуальний малюнок (conceptual mappings), що відповідає за значення ідіом, мотивованість ідіом та когнітивні механізми, на яких базуються ідіоми, зокрема такі, як метафора, метонімія та конвенційне знання (conventional knowledge). Метафора та метонімія розглядаються як когнітивні механізми, які опосередкованим чином об'єднують ідіоматичне значення та сферу чи сфери знань (a domain of knowledge). Зокрема, автори Жолтан Ковецес та Петер Шабо [3] аналізують відмінності у сприйнятті ідіом з точки зору традиційної та когнітивної семантики. Поряд з Лакофом, вони розглядають такі когнітивні механізми

як метафора, метонімія та конвенційне знання, аналізуючи при цьому ідіоми за певною схемою, а саме за такою схемою концептуальної мотивації:

Ідіоматичне значення:

сукупне спеціальне значення ідіоми

Когнітивні механізми:

метафора, метонімія, конвенційне знання

Концептуальні сфери:

одна чи дві сфери знання

Лінгвістичні форми і їхні значення:

слова, що складають ідіому, їхні синтаксичні властивості поряд з їхніми значеннями.

Але ми вважаємо, що така схема не описує мотиваційних процесів в ідіомах, а лише дає перелік певних чинників, які слід було б прийняти до уваги при її розгляді. Цю схему по суті не можна вважати схемою, оскільки вона не відображає системного зв'язку чинників, тобто самого механізму концептуальної мотивації. Однак не можна заперечувати, що метафора і метонімія – це когнітивні механізми, які є наявними при створенні ідіоматичного значення. Тому розглянемо “роботу” вказаних механізмів у плані формування концептуальної мотивації. Для цього проаналізуємо певну частину фразеологічного фонду англійської мови, а саме біблеїзми.

Біблеїзм – це зафіксована у тексті Біблії фразеологічна одиниця, що має синтаксичну структуру словосполучення, де семантична єдність домінує над структурною роздільністю компонентів, які утворюють цілісність. Аналіз біблеїзмів проводився для того, щоб визначити на яких когнітивних механізмах базується їх інтерпретація. Почнемо розгляд з біблеїзмів, що є результатом метафоризації. Згідно з нашими підрахунками у А.В. Куніна [1] зареєстровано 178 біблеїзмів цього типу (кількість зареєстрованих біблеїзмів 342 одиниці). Слід зазначити, що схема концептуальної інтерпретації ідіом повинна розглядатися з точки зору теорії прагматичного розуміння, як частини когнітивної теорії оброблення інформації. Прагматична інтерпретація ідіом – це послідовність процесів, що забезпечує їх ідентифікацію у мовленнєвому акті. В даній статті ми не ставимо за мету дати повний огляд теоретичних положень, що розкривають особливості правил і стратегій, які лежать в основі фонологічного, морфологічного, синтаксичного та семантичного оброблення висловлювань. Нас цікавить лише схема концептуальної інтерпретації ідіом. Гіпотетично можна запропонувати таку схему:

- 1) сприйняття поверхневої структури словосполучення;
- 2) інтерпретація семантики словосполучення як суми смислів компонентів;
- 3) визначення правильності / неправильності семантичної інтерпретації через відповідність контексту, тобто “зв'язку” між компонентами висловлювання;
- 4) сприйняття ідіоматичного смислу словосполучення, який “відшукуємо” у “словнику пам'яті”*

---

* Якщо біблеїзм не “записаний у пам'яті”, то інтерпретація не здійснюється або може здійснюватись правильно

Отже, “конвенційне знання” є важливим компонентом когнітивного механізму, бо забезпечує основу для зіставлення буквального та ідіоматичного смислу словосполук.

В основі формування більшості ідіоматичних смислів є метафоризація. Під час інтерпретації семантичні ознаки, що лягли в основу метафоризації, виділяються лише у тому випадку, якщо ми намагаємось розкрити смисл ідіоми, котру раніше не знали. У такому разі інтерпретація може бути і неправильною.

Отже, правильну інтепретацію біблеїзмів може забезпечити:

- 1) знання семантики біблеїзму (без розширеного біблійного контексту)
- 2) знання біблійного контексту, що дозволяє визначити смисл ідіоми у новому контексті.

Якщо говорити про контекст, слід зазначити, що до уваги потрібно брати такий чинник, як “чіткість” чи “не чіткість” контексту.

Розглянемо для прикладу такий біблеїзм, як “(the) alpha and omega” (the first or beginning and the last or end of smth) у кількох контекстах.

1) Adherence to the objectives of the Fourth Plan remains the alpha and omega of French economic and financial policy.

2) There is nothing like one’s first, or one’s last, camp. Others may be more beautiful, but those at the beginning and end have a unique quality all their own. They are Alpha and Omega and they give, rather than take from one.

3) This has been an alpha-and-omega week’s viewing: every programme seemed to be either the first of a new series or the last of an old one.[7]

Розглянувши всі три приклади, бачимо, що лише у “2” прикладі можна говорити про достатньо чіткий контекст для правильної інтерпретації біблеїзму (за умови, що нам невідомий її ідіоматичний смисл). Оскільки такі слова з контексту як “first”, “last”, “beginning”, “end” “наштовхують” нас на виведення правильного розуміння при інтерпретації, бо є співзвучними зі смисловою структурою біблеїзму. “3” контекст є недостатньо чітким і ймовірність неточної інтерпретації тут є досить великою. Контекст “1”, на нашу думку, є зовсім нечітким і ймовірність правильної інтерпретації ідіоми тут зводиться практично до нуля.

Беручи до уваги множину біблеїзмів, які базуються на метафорі, можна прослідкувати згрупування деяких з них навколо певного спільного поняття або концепту. Так, наприклад, абстрагуючись, можна сказати, що в основі обох біблеїзмів “a broken reed” (метафора: the reed is *unreliability*) та “a millstone about smb’s neck” (метафора: the millstone is *responsibility*) лежить вираження “абстрактного поняття або почуття”. Але не можна стверджувати, що таке згрупування може свідчити про систематичність у використанні концептів-понять при створенні ідіоматичного значення.

Продовжуючи аналіз, зазначаємо, що біблеїзмів, які базуються на метонімії, налічується 30 одиниць (зафіксованих у словнику Куніна А.В.). Говорячи про відмінності у сприйнятті метафори та метонімії визначаємо, що вони належать до двох основних, але різних типів змістового зв’язку між смислами слова: імплікаційного та кваліфікаційного. Імплікаційні зв’язки відображають реальні взаємовідносини та залежності між реаліями об’єктивного світу (причина – наслідок, початкове – вихідне, дія –

ціль, процес – результат, частина – ціле, суміжність в просторі і т.д.) Власне, метонімія і є випадком імплікації. Що ж стосується кваліфікаційних зв'язків, то їх основою є спільність реалій об'єктивного світу, за такими ознаками, які в них виділяються. Такі зв'язки встановлюються у свідомості мовця, але відображають не якийсь реальний зв'язок між відповідними реаліями, а спільність семантичних ознак. Власне, метафора і є випадком класифікаційного зв'язку. Щодо концептуальної інтерпретації ідіом, то, на нашу думку, ймовірність правильної інтерпретації ідіом, що базуються на метонімії, буде значно більшою (беручи до уваги той випадок, коли смисл такого біблеїзму не фіксований у “словнику пам'яті”). Оскільки велику роль у розпізнаванні такої ідіоми відіграє конвенційне знання про світ та фіксовані в свідомості мовця імплікаційні зв'язки, що зорганізують це знання. Так, розглянемо, наприклад, біблеїзм “lift up one's heel against smb.” (to grind, to oppress poor people or smb.), де є наявною метонімія the heel stands for the person, або the part stands for the whole. Уже при сприйнятті поверхневої структури словосполучення ми виділяємо слово “heel” та автоматично в пам'яті “спрацьовує” конвенційне знання про функції цієї частини людського тіла, тобто “to grind, to press (oppress), to stand upon smth”, що дає змогу нам вивести сукупний ідіоматичний смисл “to grind, to oppress smb.” Найчастіше трапляється серед біблеїзмів такий вид метонімії, як “частина тіла замість людини”. Але бувають такі випадки, коли правильну інтерпретацію біблеїзму, що базується на метонімії, наприклад, “render into Caesar the things that are Caesar's” (метонімія: a person for the establishment) забезпечують ті самі чинники, що й при інтерпретації ідіом, які базуються на метафорі, тобто:

- 1) знання семантики біблеїзму (без розширеного біблійного контексту)
- 2) знання біблійного контексту, що дозволяє визначити смисл ідіоми.

1. Кунин А.В. *Англо-русский фразеологический словарь*. М., 1984. 2. Gibbs R.W. and Brian J.O. *Idioms and Mental Imagery: The Metaphorical Motivation for Idiomatic Meaning*. *Cognition* 36:35-68, 1990. 3. Kovecses Z. And Szabo P. *Idioms: a View from Cognitive Semantics // Applied Linguistics.*, 1996. Vol. 17. 4. Lakoff G. *The Contemporary Theory of Metaphor in: A.Ortony (ed.)*, 1993. 5. Makkai A. *Idiom Structure in English*. The Hague: Mouton, 1972. 6. McCarthy M. And Carter A. *Language as discourse*. London, Longman, 1994. 7. *Oxford Dictionary of English Idioms*. OUP, 1997.

КОНТРАСТИВНИЙ АНАЛІЗ МОВНИХ ТА МОВЛЕННЄВИХ ОДИНИЦЬ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

© Байбакова І.М., Казимира З.І., 2000

ДУ “Львівська політехніка”

У сучасній лінгвістичній науці лінгвістика тексту виникла не на порожньому місці. Осмисливши і вмістивши у собі мовні явища й елементи, що вже існували в науковому контексті мовознавства, вона стала основою системи для інтерпретації лінгвістичних